

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Зміни щодо цілей професійної освіти, які співвідносяться з глобальним завданням забезпечення швидкого входження колишнього студента в соціальний і професійний світ, його продуктивною адаптацією в них, зумовили нову парадигму професійної освіти – формування професійної компетентності випускника вищого навчального закладу.

Реалізація цього завдання покладена на систему освіти, яка сьогодні потребує принципово нових підходів до професійної підготовки вчителя третього тисячоліття, фахівця нової генерації. Національна доктрина розвитку освіти (2002 р.), закони України "Про освіту" (1991 р.), "Про вищу освіту" (2002 р.), Державна програма "Вчитель" (2002 р.) наголошують на необхідності забезпечення суттєвого зростання предметної, методичної та наукової компетентності випускників, підготовки вчителя як високопрофесійного фахівця, спроможного до ефективної професійної діяльності.

При реформуванні системи вищої педагогічної освіти в цілому й окремих її компонентів слід урахувувати ті обставини, що призnamenня й завдання вищого педагогічного навчального закладу принципово інші у порівнянні з іншими навчальними закладами. Його випускники повинні здійснювати навчально-виховну діяльність. Основною метою підготовки фахівця вищого педагогічного навчального закладу (ВНЗ) є не просто вивчення певних предметів, а формування професійних умінь навчати й виховувати, оскільки самі тільки знання таких умінь забезпечити не можуть [5].

Підготовка вчителя в умовах модернізації освіти повинна відображати тенденції розвитку інформаційних та інноваційних педагогічних технологій у сфері фундаментальної, випереджаючої, відкритої й безперервної освіти. Основною метою педагогічної освіти сьогодні є підготовка педагога відповідного рівня і профілю, конкурентоздатного на ринку праці, компетентної та відповідальної людини, яка вільно володіє своєю професією і орієнтується в суміжних галузях знань, здібної до ефективної роботи за фахом на рівні світових стандартів, готової до постійного професійного зростання, соціальної та професійної мобільності.

У педагогічній літературі правомірно визнається пріоритет компетентності як однієї з головних характеристик особистості майбутнього вчителя, поряд з гуманізмом, демократизмом, духовною культурою, комунікативністю, організаційським талантом. Компетентність означає не лише належну поінформованість у широкому колі питань, а й відповідний стиль педагогічної діяльності, що ґрунтується на знаннях і практичному досвіді. Вона є необхідною ланкою постійного вдосконалення вже набутого інтелектуального й практичного досвіду, необхідним шаблоном до пошуку ефективних шляхів підвищення педагогічної майстерності й досягнення самобутності особистості [2].

Аналіз наукової психолого-педагогічної літератури доводить існування різних точок зору на розуміння сутності професійно-педагогічної компетентності, яку інколи ототожнюють з педагогічною культурою, педагогічним освіченістю. Більшість дослідників розглядають професійно-педагогічну компетентність у двох аспектах як мету освіти і професійної підготовки; як певний результативний стан, що характеризує рівень спеціаліста щодо реалізації особистих професійних повноважень.

Як свідчать численні педагогічні дослідження (В.І.Бондар, Л.В.Зиков, М.І.Жалдак, Л.М.Карамушка, В.І.Маслов, О.І.Пометун), професійно-педагогічна компетентність спеціаліста є більш широким формуванням і містить у собі взаємопов'язані елементи: інструментальні компоненти (знання, уміння, активність, самостійність, індивідуальність) та особистісні якості (тактовність, комунікабельність, доброзичливість, емоційна врівноваженість). Переважна більшість учених педагогів до структури педагогічної компетентності включає вміння й досвід професійної діяльності. Саме вони розкривають практичний бік роботи вчителя.

В абсолютній більшості досліджень основою цього поняття були визначені знання, які складають когнітивно-змістові аспекти діяльності, розкривають теоретичні основи професійної підготовки вчителя.

Отже ціль статті – дослідження особливостей формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи.

У професійно компетентній роботі вчителя, наголошує А.К. Маркова, на досить високому рівні здійснюється педагогічна діяльність, педагогічне спілкування, реалізується особистість учителя, а відтак досягаються вагомі результати в навчанні й вихованні. Тому системними характеристиками моделі професійної компетентності А.К.Маркова визначає *мотивацію до педагогічної діяльності, якості, інтегральні характеристики особистості* (педагогічна самосвідомість, індивідуальний стиль, креативність). Педагогічна ерудиція, педагогічне мислення, педагогічна інтуїція, педагогічна імпровізація, педагогічне уявлення, педагогічний оптимізм, педагогічна рефлексія, засвоєння яких у комплексі сприяє реалізації вчителем функцій предметника, діагноста, самодіагноста, методиста, суб'єкта своєї педагогічної праці, є важливими показниками професійних компетентностей [3, с.82-84].

Професійна компетентність – *інтегрована характеристика особистості фахівця*, під якою розуміється наявність необхідного для успішного виконання професійної діяльності комплексу ставлень, цінностей, знань, умінь і навичок, що проявляються в здатності сприймати індивідуальні, професійні та соціальні потреби; у забезпеченні соціальної й професійної самореалізації; у прагненні до професійного самовдосконалення протягом усього життя.

Під формуванням професійної компетентності розуміють процес впливу, що передбачає деякий стандарт, на який орієнтується суб'єкт впливу; процес, під яким розуміється деяка завершеність, досягнення певного рівня стандарту. Формування професійної компетентності – керований процес становлення професіоналізму, тобто це освіта і самоосвіта спеціаліста.

Особливість компетентнісного підходу полягає в тому, що зміст навчання формується на основі спрямованості навчального процесу на досягнення результатів навчання – формування в студентів набору якостей компетентності, необхідних для повноцінного життя та професійної діяльності в сучасному інформаційному суспільстві.

Компетентнісний підхід у навчанні полягає у формуванні й розвитку в студентів компетентності, якою визначається їхня успішна адаптація в суспільстві. На відміну від терміну "кваліфікація", компетентність включає крім суто професійних *знань і умінь*, що характеризують кваліфікацію, такі *якості*, як-то: ініціатива, співпраця, здатність до роботи в групі, комунікативні здібності, уміння вчитися, оцінювати, логічно мислити, добирати і використовувати необхідні дані.

Компетентність може бути як загальною (необхідна для соціально-трудової адаптації в реальному житті), так і професійно-трудовою (спеціальні, необхідні для виконання людською спеціальних функцій – набір якостей компетентності, відповідних до професії та кваліфікації). Загальна компетентність формується в процесі безперервної освіти людини, спеціальна – у процесі професійної підготовки людини (професійної освіти, підвищення кваліфікації, стажування тощо).

Щодо професійної компетентності вчителя, то це з одного боку *знання й уміння*, необхідні, щоб ефективно навчати й виховувати, з іншого – відповідні особистісні *якості*. На основі професійної компетентності повинна забезпечуватися така праця вчителя, в якій на достатньо високому рівні здійснюється педагогічна діяльність, педагогічне спілкування, реалізується особистість учителя, в якій досягається результативність навчання і виховання школярів.

Реалізація сучасної освітньої парадигми значною мірою залежить від учителя початкової школи, якому притаманні духовність і висока мораль, інтелігентність, професійна компетентність, творче педагогічне мислення, гуманістична та гуманітарна спрямованість педагогічної діяльності. Його підготовка має здійснюватися на засадах фундаментальності, варіативності та альтернативності, гуманізації навчально-виховного процесу і гуманітаризації його змісту.

У педагогіці та психології вищої школи неперервно досліджується професійно-педагогічна підготовка майбутнього вчителя початкових класів як компетентного, здатного до саморозвитку: підготовка майбутнього вчителя початкових класів до роботи в умовах нової структури і змісту початкової освіти, загальні принципи організації педагогічного процесу та основні напрями конструювання змісту психолого-педагогічної підготовки, що забезпечує формування вчителя-дослідника, який перебуває в постійному пошуку ефективних і раціональних методів навчання і виховання, формування творчої особистості майбутнього вчителя, організація професійного самовиховання майбутніх учителів початкових класів, формування етичної компетентності майбутніх учителів початкових класів та ін.

Виділимо головні особливості підготовки майбутнього вчителя початкової школи.

По-перше, методологічним підґрунтям інноваційних змін у методичній професійній підготовці є її спрямованість на компетентнісний підхід.

У професійній освіті перехід до компетентнісного підходу має стати новим концептуальним орієнтиром. На думку науковців і практиків, упровадження компетентнісного підходу означає переорієнтацію з процесу на результат освіти в діяльнісному вимірі, розгляд цього результату з позицій необхідності в суспільстві, забезпечення спроможності випускника вищого навчального закладу відповідати новим соціальним запитам, мати відповідний потенціал для практичного вирішення життєвих проблем, пошуку свого "Я" в професії, у соціальній структурі.

Крім того, реалізація компетентнісного підходу в змісті професійної освіти дозволяє формувати у випускників якості, необхідні для його інтегрування в широкий світовий соціокультурний простір. На думку Н.М.Бібік, до таких слід віднести: усвідомлення багатозначності позицій і поглядів на те чи інше явище; уміння користуватися інформаційними ресурсами; навчання співробітництва і діалогу на рівні взаємодії окремих людей, носіїв різних поглядів і культур [1, с.25].

По-друге, нова система підготовки майбутнього вчителя початкової школи висуває особливі вимоги до особистості сучасного викладача.

На сучасному етапі розвитку освіти необхідно зосередити увагу на таких професійно-значущих якостях викладача, як гуманістична спрямованість у стосунках зі студентами, глибокі знання свого предмета й суміжних дисциплін, потужний науковий потенціал, методична гнучкість і відповідальна особистісна позиція.

По-третє, чим точніше педагогічна освіта буде реагувати на інноваційні процеси в початковій школі, тим більше передумов для підвищення її якості. Серед основних досягнень початкової школи слід назвати ті, які необхідно впроваджувати в практику підготовки майбутнього вчителя початкової школи, а саме:

- гуманізацію освіти та її особистісно-розвивальний характер;
- запровадження компетентнісного підходу до визначення навчальних досягнень;
- варіативність ефективних підходів для досягнення кінцевого результату;
- спрямованість діяльності вчителя на організацію моніторингового дослідження якості навчальних досягнень учнів у початковій школі [4].

Висновки... Аналіз основних досліджень, що стосуються визначення переліку та змісту професійної компетентності вчителя, дає змогу зробити висновок про те, що формування професійної компетентності вчителя передбачає набуття ним ґрунтовних знань з навчального предмета, методики його навчання, дидактики, психології, педагогіки, розвиток педагогічних умінь, які пов'язані з діями вчителя в різних педагогічних ситуаціях, формування необхідних особистісних якостей, комунікативних навичок, наявність потреби самовдосконалення і саморозвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бібік Н. М.* Компетентнісний підхід до презентації освітніх результатів. Школа першого ступеня : теорія і практика : зб. наук. праць / Н. М. Бібік. – Переяслав-Хмельницький : ДПУ ім. Г. Сковороди. – 2004. – Вип. 10. – С. 18–26.
2. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти // *Освіта України*. – 2001. – № 6. – С. 4.
3. *Маркова А. К.* Психологический анализ профессиональной компетенции учителя / Аэлига Капитоновна Маркова // *Советская педагогика*. – 1990. –

№ 8. – С. 82–88.

4. Моніторинг якості освіти : світові досягнення та українські перспективи / за заг. ред. О.І. Локшиною. – К. : К.І.С, 2004. – 128 с.

5. Рамський Ю.С. Методична підготовка вчителя інформатики та розвиток його фахових компетентностей / Ю.С. Рамський, Н. Р. Балик; НПУ імені М.П. Драгоманова // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання: зб. наук. праць / Редада. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – № 14. – С. 34-37.

Подано до редакції 21.05.10

РЕЗЮМЕ

У статті розглянуто проблеми формування професійної компетентності в майбутніх учителів початкової школи; проаналізовано основні дослідження, що стосуються визначення переліку якостей та змісту професійної компетентності учителя та виділено головні особливості підготовки майбутнього вчителя початкової школи.

Ключові слова: компетентність, формування професійної компетентності, майбутні вчителі початкової школи, професійна освіта.

В.Н. Барановская

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

РЕЗЮМЕ

В статье рассмотрены проблемы формирования профессиональных компетентностей будущих учителей начальных классов. Проведен анализ основных исследований, которые относятся к определению перечня и содержания профессиональных компетентностей учителя и выделены главные особенности подготовки будущего учителя начальных классов.

Ключевые слова: компетентность, формирование профессиональных компетентностей, будущие учителя начальных классов, профессиональное образование.

V.M. Baranovska

FORMING PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHER

SUMMARY

The article analyzes the issue of forming professional competences of future primary school teachers. It analyzes basic research relating to determining a list and content of professional competences of a teacher; ascertains the main peculiarities of training future primary school teacher.

Keywords: competence, forming professional competences, future primary school teachers, professional education.
